

279316

128

DATINA

An. X.

Nr. 1-3.

Biblioteca Regie Forenare
din CLUJ.
605 26

DATINA

CRITICĂ — LITERARĂ — SOCIALĂ

Director: Mihail Gușiță

An. X. Nr. 1—3.

Ianuarie
Martie 1932

CONTINUTUL:

Valoarea tradiției	•	C. Rădulescu-Motru
Spovedanii—versuri	•	Ion Moles
Șensul actual al lui Neculce	•	I. N. Băleanu
Răzeșul—versuri	•	V. Hondriță
Statuile lui Rogoz—fragment	•	Al. Bistrițianu
Et Semper—versuri	•	Al. Iacobescu
Schițe —)		N. Popa-Iași
desenuri (.	•	G. Simionescu

Cronica

Insemnări

Romanul d-lui C. Șteru / D. Tomescu: Alititudini politice și literare / Revistele / Folklor român coreografic / Privitor la „lecția” d-lui Nae Ionescu / „Graiul Nostru” / Ion Neculce: Cronica, comentată de Fil Procopovici / „Veacul... înaintează” / Asupra unor „cuvîncioase” aprecieri.

Orice reproducere este oprită

Lei 30.

VALOAREA TRADIȚIEI

BCU Cluj / Central University Library Cluj **C. Rădulescu-Motru**

DACĂ spiritualitatea noastră națională trebuie să-și fundeze catehismul său pe datele științei, așa precum am susținut, atunci s'ar părea că tradiția este pentru ea fără valoare, sau în tot cazul că valoarea tradiției este un mare punct de întrebare în constituirea crezului naționalist.

Intru cât se poate pune în acord tradiția cu cerințele metodei științifice? Nu reprezintă ea iraționalul în luptă cu raționalul? Când zice cineva că urmează tradiția, nu zice prin aceasta că urmează unui instinct, care scapă de sub controlul științei?

Așa se pare la prima vedere. Cuvântul tradiției, pentru cine nu examinează mai de aproape lucrurile, este identic la înțeles cu negațiunea orientării conștiente a vieții sociale. Tradiția este arma reacționarilor; spereietoare progresiștilor din toate țările. A fi tradiționalist, în politică, este unul și același lucru cu a fi retrograd.

Această aparență este drept că a fost întărită, în primul rând, tocmai de către tradiționaliști. Aceștia au obișnuit ca lipsa de argumente să și-o ascundă invocând la toate ocaziile tradiția, pentru a combate reformarea vieții sociale. Așa am apucat, așa vrem să rămânem. Așa ne-a fost dat, reforme nu ne trebuie.

Tradiția, în tapt, nu corespunde însă deloc la ideea pe care mulți tradiționaliști și-o fac despre ea. Tradiția nu exclude judecata critică. Ea,

din principiu, nu este nici un obstacol, nici o pârghie pentru progresul societății. Atârână de felul cum se înțelege progresul societății, pentru ca ea să fie în sprijinul, sau în contra progresului. *Dacă prin progresul societății se înțelege evoluția acesteia în mod organic, atunci ea este un sprijin; dacă însă prin progresul societății se înțelege ruperea prezentului de viața trecutului și așezarea societății pe baze strict materialiste, fără nici o preocupare de finalitate spre un ideal, atunci, negreșit tradiția este un obstacol. Tradiția nu se opune evoluției, ci revoluției. Și anume revoluției, care decapitează omenirea de tot ce a format idealul acesteia până acum, pentru a lăsa să se instaleze goana după perfecționarea tehnicii materiale producătoare de mărfuri.*

Tradiția este o forță care, după împrejurări, poate fi constructivă. Atârână de gândul care o conduce.

II.

Ea s'a arătat constructivă pe terenul religios. Ce ar fi însemnat astăzi biserica creștină, dacă ea n'ar fi utilizat forța tradiției? La învățăturile pro-povăduite direct de mântuitor și consemnate în Sfânta Scriptură, s'au adăogat învățăturile rostite de apostoli, de episcopi, de conciliile ecumenice, de capetele luminate ale bisericii, și toate împreună, învățăturile scrise și învățăturile inspirate prin tradiție, au constituit spiritualitatea bisericii creștine pe care o admirăm astăzi.

A fost rolul tradiției în constituirea spiritualității creștine, un rol de forță oarbă și inertă? Dimpotrivă, tradiția a avut în viața bisericii un rol luminos și constructiv. Cum și-a dobândit ea acest rol? Prin continua aplicare a judecății critice. Mii și mii de capete de elită, din rândul celorlora cari serveau biserica, și-au măcinat timp de secole judecata lor critică, pentru a discerna aceea ce este compatibil și aceea ce nu este compatibil cu învățăturile Sfintei Scripturi. Din această discernere repetată, a rezultat tradiția spiritualității creștine.

Acelaș rol îl are tradiția și pe terenul vieții laice.

Graiul, care mijlocește transmiterea culturii dela o generație la alta, este opera tradiției. Grăește fiecare în limba strămoșilor săi. Nimănui nu-i trece prin minte să=și inventeze graiul său propriu. Tradiția este acceptată, fără împotrivire, de toți. Insemnează însă că tradiția care formează graiul este o forță oarbă și inertă? Dimpotrivă, filologii, specialiști în materie, ne spun că nu există organism mai bine întocmit ca limba unui popor. In el se manifestă mai bine decât ori unde geniul omenesc. Acest geniu se manifestă însă nu într'un mod catastrofal, ci se manifestă, zi cu zi, în scânteeri mici și continue. Graiul fiecărui popor este rezultatul unei colaborări uriașe între diferitele generațiuni ale poporului, colaborare care se face după un plan potrivit cu firea poporului. Tradiția nu făurește cuvintele

DATINA

la întâmplare, ci tot ce ea făurește este găsit de omul de știință ca fiind tocmai aceea ce trebuia. Când omul de știință astăzi voeste să făurească și el un cuvânt nou, cea mai sigură cale pentru el este imitarea tradiției. În tradiție, fiecare limbă are implicit planul după care ea evoluează în viitor.

Așa, pe toate celelalte terenuri ale activității culturale.

Tradiția nu este o fatalitate, contra căreia omul de astăzi trebuie să lupte pentru a-și deschide drum, ci ea este un început de anticiparea a viitorului. Aceasta pentru cine șite să-i descifreze înțelesul. Proverbul popular „așchia nu sare departe de copac” își găsește o nimerită aplicare în viața culturală. Trecutul dă măsura până unde poate să se extindă originalitatea unui popor.

În politică tradiția are acelaș rol. Numai că în politică tradiția este adeseori confundată cu privilegiile personale și de clasă. Aceasta este desigur și cauza pentru ce în politică, mai mult decât ori unde, tradiția este urâtă și dușmănită.

Motivele care aduc în politică această confundare sunt ușor de înțeles. Pe terenul religios și cultural, tradiția este opera colaborării desinteresate a întregului suflet de popor, pe când pe terenul politice colaborarea este adeseori viciată de interese individuale. O producție pe terenul cultural intră aproape fără rest, în patrimoniul sufletesc al națiunii și constituie pe viitor tradiția acesteia, pe când un fapt politic nu are aceeași soartă. Cea mai frumoasă inovație pe terenul politice se absoarbe numai în parte în fondul instituțional al vieții politice; un mare rest din ea rămâne pe seama individului care a colaborat la ea, sub formă de drepturi câștigate și de privilegii. Ceva mai mult; adeseori, nu fondul instituțional susține privilegiul, ci privilegiul susține fondul instituțional. Avantagiile, bunăoară, pe care la-a adus instituția monarhiei, în unele țări, au întărit tradiția, nu atât a instituției monarhiei, cât a dinastiilor. De câte ori instituția monarhiei, a fost în conflict cu interesul monarhului, instituția a trebuit să cedeze. Tradiția libertății politice chiar, de care unele popoare sunt așa de mândre s'a menținut adeseori prin beneficiarii ei. În politică este o continuă luptă de întâietate între tradiție și privilegiu. Adevărații tradiționaliști sunt rari.

Nu mai puțin adevărat este însă, că fără tradiții un organism politic este greu de închipuit. Toată arta de a conduce politica unei țări stă în evitarea greșelii de a lua privilegiul drept tradițiune. Privilegiul servește indivizilor sau clasei sociale, pe când tradiția servește națiunii întregi. Solidaritatea unui Stat politic stă în tradiția, care leagă sufletește între ele diferite generații ale poporului dela baza Statului.

III.

Aceasta bineînțeles, în cazul când Statul este presupus că se ridică pe un organism cu realitate sufletească. Numai când Statul are la baza

sa sufletul unui popor, numai atunci tradiția este nelipsită din politica lui.

Se poate închipui însă un Stat politic așezat pe o altă bază decât pe aceea a unui suflet de popor? Se poate adică concepe un Stat politic, anonim din punct de vedere sufletesc? un Stat fără finalitate ideală; fără caracter național, ci cu scopul numai de a da în chip tehnic maximum de avantagii materiale indivizilor pe care el îi reprezintă? Poate fi, cu un cuvânt, naționalitatea, idealul, cultura... lăsate la o parte din politica Statului și pus în seama acestei politici numai grija de a organiza producția economică și confortul material?

Negreșit, un asemenea Stat se poate închipui. Așa și-l închipuiesc unele școli socialiste, de care nu se depărtează prea mult bolșevismul rus. Un asemenea Stat, nu numai că se poate închipui, dar în credința multora el este Statul viitorului.

În Statul tehnic bolșevist tradiția n'are nici un rol. În el, ea este exclusă chiar din literatură. Poeziile, în biurourile de propagandă oficială bolșevică, se fac după rețete tehnice, cu excluderea oricărei idealități. Libertatea de gândire, deasemenea, este oprită. Statul tehnic n'are nevoie de ea. Statul tehnic se dezvoltă în mod rigid ca un mecanism de fabrică, nu ca un organism viu. Cu statul tehnic s'a încheiat ritmul culturilor naționale, s'a pus capăt idealului. De aci înainte viața politică intră în ritmul mașinei. Arta politice se rezumă în raționalizarea producției economice, după planuri bine stabilite pe regiuni și pe un anumit număr de ani.

Din momentul ce Statul este despoiat de toate caracterele care face din el un organism, cu viața națională proprie, din momentul acesta tradiția pierde orice valoare. În Statul național, tradiția își are rostul său. Ea este marea carte în care s'au înregistrat virtualitățile sufletului național. Cine știe citi în această carte, știe și la ce viitor să se aștepte. „Așchia nu sare departe de copac“, cum am mai spus-o. Un popor cu cât este mai bine încheșat într'un suflet național, cu atât are o carte de tradiții mai citeașă. Istoria tuturor Statelor mari naționale ilustrează această legătură strânsă dintre tradiții și aspirații. Fiecare națiune formează un tot organic.

IV.

În catehismul spiritualității noastre naționale, tradiția ocupă prin urmare un loc de primă importanță. Între ea și naționalitate este un raport de subalternare. Tradiția implică naționalitatea. Unde sunt tradiții acolo există și un suflet național. De interpretarea care se dă tradiției, depinde și înțelesul care se dă idealului național.

Această constatare ne conduce la câteva reflecții.

Nu arareori în școlile noastre tinerii aud dela învățătorii lor cuvinte care pun într'o lumină curioasă raportul dintre tradiție și naționalitate. Sunt învățători înflăcărați de idealul național și cari totuși vorbesc cu dispreț de

DATINA

tradițiile românești. Unde găsesc ei oare acești învățători un temeiu pentru ridicarea idealului național, dacă trecutul național li se pare lor așa de puțin valoros? Prin ce intuiție supranaturală văd ei ridicându-se pentru neam un viitor de strălucire, când în tradițiile neamului ei nu văd nimic strălucitor?

După exemplul dat de școala literară italiană, numită școala „futurismului“, acești învățători socotesc posibilă realizarea idealului național într'un Stat fără tradiții. Este chiar foarte probabil, că acești învățători „futuraști“ socotesc tradițiile ca o piedică pentru grabnica realizare a idealului național,

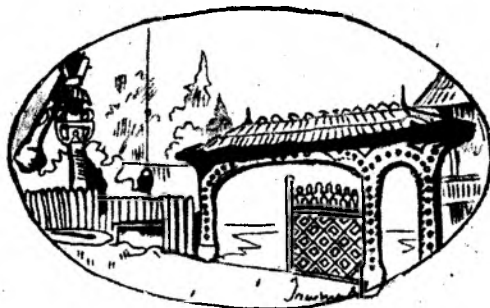
Acești învățători sunt foarte greșiți. Idealul național trăește, cât timp trăește credința în ființele supraindividuale, care se numesc națiuni și care se constituiesc politicește în State naționale. Indată ce credința în ființele supraindividuale slăbește, slăbește și încrederea în idealul național.

Această credință slăbește însă, în mod evident, din momentul ce ființele supraindividuale sunt arătate că trăesc desprinse de trecut. ***Idealul, ca să aibă viață, trebuie să fie înrădăcinat în tradiție.***

Greșala învățătorilor, de care pomenim, se explică totuși. Este atâta amestec în ideile care circulă în publicistica din zilele noastre, atâta goană după originalitate și atâta este de scăzut sentimentul răspunderii la acei care discută, încât până și cei mai obișnuiți cu judecata își pierd capul.

Apoi școala noastră este prea tânără. Cum să ceri respect pentru tradiție, dela oficianții unei instituții, care încă n'a ajuns să aibă tradiție?

C. Rădulescu-Motru.

SPOVEDANII

*Sunt Ion, feciorul de la plug,
Cu palmele crispate 'n humă
Frații sunt taurii din jug,
Iar brazda neagră 'mi este mumă.*

*Și m'am născut subt păducei
La un răscruci, pe drum de țară,
In toamna grea de funigei
Cu scâncet aspru de cocoară.*

*Din hârjoneala unei glume,
Deschis-am ochii prima dată,
Un om mi-a născocit un nume;
Iar eu i-am zis în glumă, tată.*

*Și 'n casa lui crescut-am mare
Stăpân atâtor dobitoace,
Mă culc în țarcuri la izvoare
Și 'n țarini scriu, după soroace.*

*Subt brațul, ghioacă de voinic,
Sar pietrele muncite 'n sân,
Și 'n urma plugului dă spic,
Cu roadă aurită 'n pârș.*

*Pe-aceiaș brazdă, rând pe rând,
Alătura de car și plug,
S'au stins bătrânii mei plângând,
Pe roua spinilor din rug.*

*Ca ei, pe muchia de drum,
Imi culc truditele nevoi.
Frâng pâinea cu miros de scrum,
Beau apa urmelor de boi...*

*Iar când svâcnește 'n crâng răsura
Și Primăvara crește 'n fag,
Dumbrăvile și iezătura,
Mustesc în sufletu-mi pribeag.*

*Mă fură lacome suișuri,
Pe cărării de piatră udă,
Și umbra dulce, prin desișuri,
Mă 'mbie cu mireasmă crudă,*

*Atunci, o frunză, de culeg,
Rășfrântă 'n buza-mi pământie,
Se vânzolește neamu 'ntreg
Din lutul afânat sub glie ;*

*Tresar frunzarele 'n colnice,
Dă iureș sângele 'n răscoale,
S'apleacă vântul pe oglice
Și apele cobor domoale.*

*Când hăulesc prin văi adânci,
Se prăbușesc în râpi stejarii,
Țâșnesc izvoarele din stânci
Și 'n câmpuri spumeg' armăsarii ;*

*Svâcnesc adâncurile sure
Sus la răscrucea cofiturii.
Prin scorburi negre de pădure
Răsare Tudor cu pandurii ;*

*Haiducii, ferecași în zale,
Și-apleacă țundra pe ballage,
Corbea cu brâul de pistoale
Și 'ndeamnă murgul pe viroage,*

*Pe Iancu, Miha, pe Bujor,
Foşneşte codrul să-i ascunză
Şi 'n doina jalnicului dor
Kăsar cu toţii dintr'o frunză.*

*Şi neamu 'ntreg, din noapte creşte
Ca pe făgaş de văi — lumina
Şi 'n lutul afânat, musteşte
Din osu 'nfiorat, rugina.*

*Când frunza undueşte-agale
Icnesc şipotele 'n fântâni.
Plâng pietrele pe vârjuri goale
Şi culmea ulmilor bătrâni;*

*Ingădue, din freamăt, vântul
Gorunii îi se par de piatră,
Adoarme pe cărări pământul
Şi fumul se roteşte 'n vatră.*

*Stau cerbi şi ciute pe vâlcele
Cu boturi calde pe izvoare
Cad pasărilor 'n cuiburi grele
Şi razele se frâng în zare.*

*Ca nişte aripi nevăzute
Plutesc peste văzduhuri sfinte
Şi zărilor, pe cer, slau mute
Ca un zăbranic pe morminte.*

*Din stele 'n stele se 'nfioară
Adâncul brâului de aştii,
Când plânge doina în Primăvară,
Prin frunza aspră de jugaştii.*

*Şi 'nsângerat, prin ploii de stele,
Deschid străbunilor mormântul
Şi 'mpovărat de lacrimi grele,
Sărut şi Cerul şi Pământul;*

*Iar sufletul coboară 'n noapte,
Ca umbra 'n apele fântânii,
Pe-aceiaș brazdă 'n lanuri coapte,
Cum au dormit pe rând bătrânii.*

*Sub crengi de ulmi și păducei
La un răscruci, pe drum de țară,
Vor plânge iarăși funigiei
Și vor scânci din nou cocoară,*

*Căci eu, feciorul de la plug,
Cu palmele crispate 'n humă,
Sunt frate robilor din jug,
Iar brazda neagră 'mi este mumă.*

Ien Molea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SENSUL ACTUAL AL LUI NECULCE

Strălucit exemplu de înaltă cultură în evul nostru cronicăresc îl constituie figura ludoviciană a enciclopedicului Dimitrie Cantemir, acest promotoriu al orientului care răsbate departe în inima Europei savante, între rîndurile academicienilor berlinezi.

Afirmare a rominismului, într'o epocă în care învățătura încă nu se ridică la o expresie mai înaintată, nivelul culturii occidentale îl atingea acest excelent Cantemir, contimporan al lui Neculce care și-a legat viața lui de a celuiilalt.

Dacă din rîndul cronicarilor, Cantemir a putut fi expresia dinasticismului istoriografic prin multilateralitatea cunoștințelor lui, fără însă a fi un fenomen, fără a fi avantajat de privilegiul tronului sau de incrustarea unei culturi care să-l ridice peste frunțile contemporanilor, Ioan Neculce avea răsădită în sufletul lui sămînța unui vădit talent, a unui talent reținut, nedeformat de superficialitatea unor elemente culturale de 'mprumut.

Spre deosebire de Neculce, lui Cantemir, savantismul i-a îngreuiat scrisul. S'ar putea susține aci — dac'ar putea fi vorba de un conflict — deosebirea dintre cultură, ca o crustă sufletească și sufletul pur, natural, primitiv.

Cronici au scris dintre Moldoveni — căci incontestabil cronica moldovenească e superioară celei muntenești, prin calitatea autorilor — și Ureche și Miron și Nic. Costin, dar Neculce a scris ca nimeni altul evenimente obicinuite, dar trecute prin sufletul lui, el care a suferit indeajuns pentru a avea integral experiența vieții; a fost lipsit de abundența culturală a lui Cantemir, dar în schimb scrisul lui s'a pregănit cu o calitate prerogativă.

Sugestivitatea îi este esențială. În dosul cuvântului se desfășoară tabloul faptelor; vezi fragmente de viață cu ritmul vioi sau molcum, după cum cronicarul le-a privit într'un fel sau altul.

Este dar un timbru nou, pe care-l va căpăta literatura istorică prin apariția simplă, necostumată în formule occidental-culturale, a lui Neculce; timbrul nou al

prozei propriu zise. Istoria este altfel scrisă, altfel înțeleasă, căci trebuie o înțelegere prealabilă înainte de a scrie

Dacă — cu d-l Procopovici — sintem de acord că în linia generală a cronicarilor, Neculce nu a știut privi „istoria” în mod complet, ci trunchiat prin exclusivitatea punctului de vedere politic, putem totuși adăoga că Neculce s'a scuturat intru citva din colbul mentalității anterior cronicărești, mentalitate seacă, fără măduvă, de nepătrundere a faptelor. Neculce adaogă cuvîntului o muzică interioară care le dă o vibrație armonică surdă, le insuflă căldura unui suflet care participă efectiv. Clădirea cuvîntului — așa ușoară cum se făcea — este însă un punct de glorie neculciană, căci intrinsa se străvede arhitectonica măiastră a celui mai strașnic arhitect al cuvîntului cronicăresc.

Proza lui trăește, se sbuciumă, cîntă, se jăluie de un spectacol istoric, îl desfășură prin sensibilitatea lui, cu un bun simț al echilibrului, un bun simț învestmîntat într'o îmbrăcăminte simplă dar robustă.

Sfătos ca bunicii de 'ntotdeauna, Neculce nu apare ca un glas răsleț, ca un sihastru al scrisului, nu răsare doar la răscrucea drumurilor cronicărești; într'insul se simte glasul molcumitor din aprinsul focului, glas care se strecoară din gura sobei ca să 'ncălzească sufletul și să aștearnă odihnitor mintea.

* * *

Neculce e în sine o revendicare a oricărui actual.

Născut în vârtejul acela istoric care avea să sfârșească la Stănilești catastrofal, spre a se continua în bejenie agățat de pulpana Cantemirului prin locurile rușești și 'ntregul șir de aventuri cu procese iscate de hrăpărețul vornic Lupu, viața de alternativ, de suiș și coboriș, l-a format în chibzuință și clarviziune. Cel care la vîrsta de 14 ani pornia pe drumul muntenesc al pribegiei, revenit apoi să ocupe spătăria, saltul acesta mare în viață nesurprinzîndu-l nepregătit spre a-l doborî cu un nou eșec, va suporta cu evanghelism, dinsul, fostul caimacan, să fugă spre nord cînd din jos venia Racovița. Figură centrală în ghergheful politic al Moldovei, i-au fost încredințate operațiile moldovenesti ale războiului ruso-turc ca odată cu înfrîngerea să fie supus aceluși odios requisitoriu în lipsă, al Lupului. Și totuș posedând o structură morală de convins al dreptății, Neculce a retrecut hotarul moldovenesc spre a-și spălă onoarea, spre a-și recăpătă prestigiul și averea.

La subsolul acestor intențiuni se des-îneta arcu strîns al dorului său de țară, de pămîntul pe care s'a născut, a suferit și a avut bucurii. Nostalgia i-a rupt pașii din repaosul rusesc și i-au îndemnat spre pămîntul făgăduințelor lui intime.

O 'ntreagă concepție etică se desprinde din acest naționalism practicat înainte de a fi fost presat între foi de carte. Eră la vîrsta medie, nu depășise jumătatea de veac cînd reintră în țară, și-i va trebui cam tot pe-atîta pînă ce va lua condeiul să scrie.

Înainte de vorbă — faptă. Și este important, căci într'insul răsare omul de acțiune, voluntar pînă la încercarea penibilului — dar atît timp cît acțiunea i-o sprijină piloții sdraveni ai siguranței morale.

* * *

Obicinuit — Neculce pentru oricînd și oriunde are vîrsta penultimului pătrar de veac.

Cronica în genere, prezintă o informație austeră, fără broderie, material istoric (politic) fără un discernămint; o înșiruire de evenimente și Domni (aceștia, un fel de protagoniști ai acțiunii respective).

Reușește în plus, Neculce, să prindă sensul vieții, să dea faptului puls și portretului-existență aevea. Creiază ca atare portretul; îl desprinde din fapte și-l rezumă la substanțial.

Portretul „*împăratului moschicesc*” e un exemplu de sobru; ideile exprimate pe o lungime de frază restrinsă la necesar, sint trăsături de tuș pe un fond de lumină:

„Împăratul era om mare, mai înalt, mai decât toți oamenii, iar nu gros, rătund la față și cam smad, oacheș și cam arunca câte odată din cap fluturând, și nu cu mărire multă și cu pohvală mare ca alți monarhi... Și îmbla pre gios fără de alai ca un om prost...”

Portretul — în sensul neculcian — nu are o primă distincție între fizic și moral, ca apoi pe aceste căi să se facă subdiviziuni colaterale; Neculce îmbină aspect cu gest, fizionomie cu atitudine spre a desluși un chip complex în esențial. E narativ atunci când lejer s'ar impune descriptivismul. Cronicarul poet se desfată într'o grațiozitate portretistică atunci când ni-l prezintă pe Grigori Vodă: *„Era acest Domn Grigori Vodă la stat cam mic și supțire, la față uscat. Numai era cu toane La unele se arăta prea harnic, bun și vrednic, milostiv și răbdător, dar era și cam grabnic la mânie, dar apoi curând se întorcea. Și în viața lui era tot în plimbări și tot cu mese mari și cu cântări și cu feluri de feluri de muzici...”*

Observăm procedeul tehnic: portret fizic, o răsucire ceasornică în interior, „numai era cu toane”, iar de aci harul povestitor se desfășură inundabil.

Anticipind curajul modern al expresiei, cronicarul strigă veacurilor:

„Era acest Domn și curvar. Multe fiitoare fete mari finea și apoi le înzestra și le mărita cu haine, cu odoare, ca pre niște fete de boieri. Numai nu se amesleca la fete de case mari, ce de căpitenii mai de gios. Și avea doamnă și cuconi, și nu se rușina, de și făcea casa de ocară, un om mare ca acesta...”

Pătrunde în intimitatea faptelor cu pasiune reportericească. Este și aceasta o mărunță svicnire către senzațional. O confirmare a acestei note senzaționale speculată cind este prinsă, este banchetul pe iarbă dat de Țar lui Dumitrașco, descris pitoresc, cu elemente reale, sonor. ¹⁾

* * *

Departate de a fi o relatare uscată, cronica lui Neculce are avantajul unui parfum particular; încă el va izbucni în accente personale, de un neostoitor lirism față de răul vremii:

„Oh, oh, oh, săracă Tara Moldovei și Tara Muntenească, cum vă petreceți și vă desmerdați cu aceste supărări la aceste vremi cumplite și fără de milă de stăpânii noștri, carii singuri noi și-am poștit și și-am aflat. Nu ne săturam de Domni de țară, nici de măritat fetele după pământeni, ce ziceam că-s poști și săraci...”

Prin atari intervenții proza lui se vivifică.

Villehardonin, primul cronicar francez participă la evenimentele scrise într'o formă scurtă, fără adaosuri cultivind esențialul „*je ne sais s'il y a une anecdote dans son livre*” (Lanson). Tocmai ceiace înlătură ca detaliu memorialistul cronicar francez, revine lui Neculce ca un sprijin istoric croniceii sale. Din sufletul poporului culege tradițiile pe care el, omul pregătirilor minore le va situa pe un plan important: *„tot mai bine știu cei de loc decât cei străini”*. Se valorifică mai mult

¹⁾ Pag. 295-296 vol. II Cronică: Clasicii Rom. 1932,

ca om de litere decît ca istoric, cînd crede că sînt paralele, istoria și legenda din punctul de vedere al justului; de aci accentul distinct care cade pe cele „o samă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni și în letopisefe nu sunt scrise“, în care Neculce este un intuiționist admirabil.

Rămînem, din cele 42 de legende istorice, cu o impresie de general, decît mai mult. L-a interesat pe Neculce nu informația centrală din letopisef, ci acea laterală. Din elemente de disparat, din amănunt, din legendă stărnește Neculce un portret în culori variate de glumă sau serios. Nu se ridiculizează în glumă, dar nici nu se pietrifică în precizarea istorică pe care cînd o aduce, o socoate drept ciment mai sigur pentru portretele lui miniaturiste. Politic, mai politic decît cronicarii noștri, Villhardonin procură date, substanță. Literatură face Neculce, dar o face ca un accesoriu al unei fine concepții despre cum se scrie o cronică. Proza lui de firimituri anecdotice subjugă, prinde într'o irezistibilă dorință de cufundare, în lumea aceia istorico-legendară mică. Basmul capătă realitatea fantastică — deloc paradoxală — pe care o dă deobicei sfătoșenia unui bunic. Realitatea lor e scoborîre de supranatural între coordonate pămîntene; povestire, o accepți ca pe o trăire imediată, apropiată de un pămînt pe care te aflii într'un moment istoric precis. Figurile istorice nu se desprind din slova cărții ca să-și joace rolul unei vieți deja trăite, ci se deslușesc parcă aiurea din nourii timpului, aparițiuni imateriale născute într'o atmosferă de religios antrenînd legenda respectivă.

Ingemănare de real și ireal.

Mici bijuterii, închid un „suflet al trecutului“ (Iorga) pe un întins de vreme rupînd din legendă chipuri istorice.

O calitate esențială: ușurința cu care pot fi citite și desfătarea patriarhal-intelectuală pe care o toarnă în sufletul cititorului sau recititorului.

Era firesc să fie slovă de căpății multora. Vor veni ca la o fintină a Blanduziei poezii veacurilor următoare.

Poetul Legendelor istorice, Bolintineanu, numără atîtea poezii pe cari le-a scos din informațiile cronicarului: Cupa lui Ștefan, Copilul din casă, Mănăstirea Putna, Muma lui Ștefan cel Mare, Daniel Sîhastru, Aprodul Purice, Dumbrava roșie, Petru Rareș, Barnoski Domnul, Mănăstirea Putna, Ștefăniță Domnul.

Alecsandri ¹⁾ într'o măsură înfimă s'a apropiat și el de Neculce, iar C. Negruzzi în ciuda relatărilor sale, l-a cunoscut ca lector pe bătrînul cronicar („Apr. Purice.“)

Din Neculce va lua Bolintineanu aidoma elemente de legendă, și va introduce un dialog schițat lăsînd să plutească un nouraș dramatic după care sîrșitul se limpezește într'o concluzie etică: Copilul din casă, La mănăstirea Putna.

De la acest procedeu rar va abdică poetul — Cupa lui Ștefan — cînd pe Misail Chisăliță al cronicarului îl va părăsi în atitudinea în care Damian Stănoiu îl va găsi astăzi, glumeț, figură puhavă, cu duhul băuturii mai desvoltat decît al celor sînte—și-i va da un specific sufletesc lui Misail al său, creînd din într'însul simbol.

Din punctul de vedere „Neculce“, între Bolintineanu și Alecsandri îl vedem pe primul în imediată vecinătate de cronicar. Respectul pentru cuvîntul cronicarului, e mai desvoltat pentru Bolintineanu; Alecsandri e mai mîndru, mai depărtat, între el și cronicar aruncînd o distanță egală cu timpul care-i desparte, pe cînd Bolintineanu va sări anii în urmă să-i iese în cale cronicarului. În jurul M-rei

¹⁾ Prin culegerile populare, Alecsandri s'a apropiat de acelaș isvor la care s'a plecat Neculce. „Dumbrava roșie“ — Alecsandri a cunoscut pe Matei Micchowsky și „legenda istorică“ a lui Cantemir pe care de bună seamă o cunoscuse și Neculce.

Putna — trei poezii, trei distincțiuni. Poetul Doinelor în Altarul M. Putna descifrează subiectul schematic, ca dintr'o telegramă, pe când Bolintineanu îl va socoti rinduri, destinate imaginației lui creatoare. Inspirația lui Alecsandri prinde aripi largi de lirism înduioșetor. Epicismul e în licență. Va fi mai descriptiv prin tehnica parcelativă a gesturilor, analiza adâncă a faptelor. Aceleași teme, Asachi în Cîntecul M-rei Neamț va încerca să i dea măreție antică; nu va reuși din pricina contrastului sufletesc dintre Ștefan și Elena, două gheme de virtute interiorizată, dar fără să se destăinue, contrastul nu poate fi creator neavînd desfășurare. Deabia lui Bolintineanu îi va reveni cîntecul unei integrale înțelegeri cronicărești; va stăruî la marginea unui portret — Ștefan în faza ezitărilor politice și planul politico-afectiv al mamei desăvirșit de Daniel Sihuștru, în poezii de o expresivitate măiastră.

Remarcăm o inadvertență în notele lui C. Negruzzi, care pretinde că pe „Aprodul Purice” l-a luat din Ureche. Din motto rezultă că l-a interesat central, figura lui Ștefan și cum era vorba de un poem Ștefaniada, admitem oarecum că Ureche i-a desvăluit un Ștefan monumental. Dar epizodul în sine — „Aprodul Purice” — e luat din Neculce, care-l pomenește completînd astfel cu o legendă textul istoric al lui Ureche. Mai expeditiv și manierat, Bolintineanu a creat un Aprod Purice într'o atmosferă justă de basm, noțiunea de timp cu înțeles de deprecieri, timp abstract căci legenda n'are vîrste.

Iar ca o exemplificare a admirației pentru Neculce, poetul gîngășilor, Șt. O. Iosif scrie: Visul lui Ștefan Vodă, Dumbrava roșie, Cronicarii, Boier de țară, Bunul Ion Neculce.

Epica modernă își are așa dar puternic înfipte firișoare de 'nceput în proza savuroasă a fragmentelor neculciene.

Această încălcare a celor „o samă de cuvinte” justifică mentalitatea unei epoci sau invers — culoarea epocală explică rațiunea pentru care scriitorii ei și-au cultivat talentul printre rinduri cronicărești.

Anume:

Un romantism svicnitor, o evadare din sine se desprinde din sufletul vremii. Plictisiți de actual, scriitorii, acești purtători de faclă ai noiei expresiuni culturale, s'au scoborit în trecut spre a-l scormoni să-l dea la iveală. Un joc de lumini și umbre s'a năpustit în scorburile lui. Iubirea aceasta pentru tot ceia ce avea vechime, istorie — deveni fascinație — Walter-Scottismul (Rob Roy — Waverley) 1745) . . . deveni cronic. Romanul istoric e supra prețuit. După modelul occidentului, cultura noastră a căutat să prindă pasul. Kogălniceanu, acest apostol al tradiției stîrnește o fierbinte pasiune pentru istoria noastră. Unde putea fi locul de întîlnire al admiratorilor trecutului? Unde, decît acolo unde tendențele comune convergeau... Cronica ia o renaștere strălucită. Dintr'însa începură a coborî treptele istoriei, figuri mari sau mici, un Ștefan sau altul, cari introduși pe scena prezentului îl scădeau, îl depreciau prin raport la trecutul dus.

Urmărind o palmuire a realităților curente, C. Negruzzi îl descifrează din uitare pe Lăpușneanu cu defectele lui, iar Bolintineanu sau Alecsandri zeifică apariția pe planul istoriei a Marelui Ștefan și înalță cîntece de răsplătire vitejie și cinstei noastre... istorice.

Între Neculce și poeții cari l-au întrebuițat există puncte de comun sufletesc cu realizările corespunzătoare:

Admirația calmă sau vioae pentru Ștefan cel Mare, erou al neamului și al creștinătății; chiar micile lui scăderi nu-l înving ci-l ridică moralmente.

Pentru Alecsandri Ștefan a fost desăvirșirea fizică. Bolintineanu căutase să-l

apropie de cea morală.

Naționalismul ca punct de vedere general. Seva care se prelinge în structura scrisului neculcian sau al epice moderne juxtapuse, e de o calitate care nu desminte patriotismul atribuit.

Neculce se cutremură de o bucurie dificil stăpinită că poate îndrepta adevărul istoric al originii noastre prin înlăturarea în Precuvintare a basmelor lui Eustratie, Misail Călugărul și Simion Dascălul și că încă îl poate completa „pe Miron Logofătul și cu Nicolai fiul său” prin stigmatizarea cu jugul rușinei pe grumajii leșești din Dumbrava roșie.

Naționalismul poeziei epice moderne este o derivare din însăși concepția politică literară a timpului. Trecutul glorios trebuia scoborit din foile istoriei și depus sub ochii contemporanilor să-și educe gândurile și simțimintele.

Era programul cultural al societății curente :

„Arta și literatura n’au speranță de viață decât acolo unde ele își trag origina din însăși tulpina popoarelor.” ¹⁾

O etică în concluzia celor de mai sus.

Inițial, filozoful Fichte considera națiunea ca o realitate care trebuie să se afirme și patriot — pe acela care evoca un trecut de fapte mari ca o prelungire dorită în viitorul neamului. Concomitent școala romantică germană se cufundă în regăsirea comorilor artistice, din poezia evului mediu german imprimind generației orientare tradițională.

În același fel, întoarcerea spre trecut a scriitorilor noștri s’a dovedit a fi ecoul patriotismului clocotitor al generației Kogălniceanu — regenerator de o nouă societate rominească. Un îndemn al prezentului spre „mai binele” din trecut.

Din Neculce, iubitorii de trecut au desprins material. Dar cronicarul rămâne mereu întreg. Chemarea slovei lui a rămas chemare veșnică dealungul veacurilor.

Medaliile lui culturale :

Cultivator al unui scris acid și firesc. Simplu, clar de o limpezime senină Scrisul ponderat — un riu curgător, fără viltori sau cascade. Pictural, a construit portretul miniaturist.

Ca atare proza lui e proza propriu zisă care se afirmă fără îngăimările — altfel probabile pentru orice început.

Isvor abundent, prin anecdotica lui populară, al unui gen epic în poezia rominească.

Nuvela istorică și-a avut părintele ei: C. Negruzți în Al. Lăpușneanu. Bunic i-a fost însă Neculce. Tranziția o face Asachi care nu face nici cronică în Lopoșna lui, dar nici nuvelă istorică din cauza eronatei concepții a nuvelei istorice cu accentul pe atributul ei.

Și fiindcă e modern a privi și în genere, Neculce e un precursor. Sadoveanu, în discursul său de recepție dela Academie, îl revendică pe el și pe Creangă.

Cufundați în tradiție, aparținind înainte de toate și în cele din urmă neamului, toți trei s’au regăsit ca o identitate sufletească în trei existențe succesive.

„Scriu nu pentru că vreau, ci pentru că simțesc.” ²⁾ Neculce n’a scris nici

1) M. Kogălniceanu

2) M. Sadoveanu

el pentru că a vrut. Nu a fost vantios. Dar a simțit că trebuie să scrie și a scris cum a simțit.

Toate acestea îl coboară pe Neculce în actual. *Sensul lui actual este în această aparținere de pământ românesc, de suflet românesc și de literatura noastră națională: un glas al tradiției — din puținele care grăesc, din puținele care sunt auzite, și vor fi.*

Pe marginea cronicei lui se va simți ori cînd un pios îndemn de reculegere, căci Neculce se menține în mereu actual.

I. N. Băleanu.

R Ă Z E Ș U L

Eu frate sînt de cruce cu pămîntul,
De mărturie-l am pe sfîntul soare,
Drept cheazășie c'oiu ține legămîntul
Eu brazde scriu cu plugul pe ogoare.

Pe umeri duș-am trudnic clăcășia
Și graiul scump mi-a fost tot de ocară,
Amu 'mpăratu-mi dete răzășia,
Să fiu legat de ea ca de-o brățară.

O rugă am amu spre cel puternic:
Vinjos să-mi ție brațu în totdeauna,
Să fiu, de-i modru, frunte 'n sat om vrednic,
Nepoți să-mi poarte numele într'una.

V. Hondriță

Statuile lui Rogoz

— fragment —
BCU Cluj / Central University Library Cluj

BĂIAT de oameni nevoiași, — și pe lângă asta și cam greu de cap — Tudorache Rogoz nu avu norocul să termine cele patru clase primare. A trebuit să apuce o altă cale, pentru a pătrunde în viață. Și a intrat ucenic într'o băcănie. Priceperea lui într'ale comerțului l-a făcut să ajungă, mai tirziu, vânzător în băcănia lui Cosmeanu — cea mai mare și mai la centru prăvălie de acest soi din întreg orașul.

Intrarea la Cosmeanu i-a deschis un drum presărat numai cu noroc. În casa băcanului și-a făcut el adevărata meserie și și-a găsit rostul vieții, fericirea cea mare. Acolo s'a îndrăgostit el de Sofița — fata lui Cosmeanu — fapt care l-a hotărît într'o zi, când era în magazie și deșerta un butoiaș cu măslina, să cadă în genunchi, în fața ei și să-i spuie:

-- Of, Sofița, te iubesc!

La aceste vorbe, fata băcanului — care de dragul lui Rogoz își făcuse de lucru prin magazie — suspină, cu glas subțirătec:

— Tudorache, Tudorache, amorul meu.

Rău s'a mâniat Cosmeanu când a auzit că fata lui s'a dat în dragoste cu calfa din prăvălie și a vrut să dea afară pe Rogoz, ca pe un nerușinat care-i necinstește casa. Fata lui nu era pentru nes-

pălați ca dinsul. La mina ei rîvneau oameni simandicoși, ca Cezar Boboc — profesorul de latină dela gimnaziu — sau ca Năstase Ionescu, casierul Băncii Populare. Dar Sofița, când a aflat de gîndurile lui, l-a apucat de gît și i-a suflat în ureche:

— Tată, să știi că eu sau fug cu Tudorache, sau mă omor. Eu pe Tudorache îl vreau!

Și bietul Cosmeanu, de frică ca fata să nu-i facă vreo pozna, de care să vorbească tot orașul, a dat-o lui Rogoz.

După moartea socrului, Tudorache rămase stăpînul băcăniei. La început nu-i venea să creadă că el, feciorul servitorului dela „Hotel Bulevard” ajunsese cel mai mare „negustor de delicatose” — ce frumos îi suna la ureche acest titlu! — din oraș.

Dar anii trecură repede, ca întotdeauna, și se așternură, unii după alții, peste tinerețea lui. Sosi apoi și pacostea cea mare: războiul. Ce-a făcut și ce-a dres Rogoz de scăpă și el, printre alții, dela mobilizare, nimeni n'a putut ști. Lumea atita află mai tirziu, după război, că Tudorache are vreo cîteva case, o moară, două vii și cîteva hectare de pămînt. Gurile rele mai vorbeau că are și bani la bancă, așa la vreo două, trei milioane. Se vede că războiul îi adusese aceste bogății, drept plocon de mulțumire, pentru pasivitatea lui.

Intr'o astfel de situație, nu mai putea rămîne ceea ce fusese înainte de război. Deaceea și-a vindut băcănia. Meseria de simplu „negustor de delicatose” nu-l mai încînta acum, cînd starea materială îl punea cot la cot cu toți puternicii orașului. În gîndurile lui, alte planuri se infiripau alte lucruri năzuiau să ia locul macaroanelor, schweizerului și al alunelor americane. Deabia acum vedea ce calități domniseră într'însul, narcotizate de îngusta lui viață de mai înainte. Și nu scăpa nici o ocazie în care să nu-și valorifice aptitudinile intelectuale, producătoare de humor și voie bună. Se pricepea, mă rog, la toate: în politică, în oratorie și chiar și în filosofie. Talentul oratoric și filosofic și l-a arătat la moartea unui pensionar — prieten de-al lui — cînd a ținut, cu orice chip, să-i facă un discurs funebru. Se zice că a fost atit de „adînc” în teoriile lui filosofico-religioase asupra morții, încît toată „jalnica asistență” a devenit veselă. Pînă și văduva răposatului a început să-și ștergă lacrimile și să zîmbească. O fi adevărat sau nu, asta n'o știu. Dar cel puțin așa vorbește lumea.

* * *

Afară de drumurile făcute cu căruța prin satele vecine, trimis cu marfă de Cosmeanu, Rogoz nu călătorise decît de două ori: odată cînd s'a însurat — călătoria de nuntă — și altă dată după moartea lui socru-su, cînd a plecat razna, fără de nevastă, pe la rudele din

orașele vecine, să le anunțe personal trista întâmplare. De atunci nu se mai mișcase de la teighea.

Cițiva ani după terminarea războiului, când viața își luase drumul liniștit de altă dată și cînd dînsul găsise de cuviință să se lase de negustorie, o dorință îi răsări stăruitor în gânduri: să vadă Bucureștii. Și într'o zi a plecat la București.

Mult s'a minunat Tudorache de „isprăvile celea din Capitală“. Dar ceeace l-au impresionat mai mult au fost statuile. Ceasuri întregi a căscat gura la figurile mari ale trecutului, cimentate în socluri masive, privindu-le și din spate și din față; și dintr'o parte și din cealaltă, și de mai aproape și de mai departe. Și deodată, fulgerător îi scăpără în minte un gând poznaș, care-i cuprinse toată ființa, ca o băutură tare, ametîndu-l și accelerîndu-i bătăile inimii. Se așeză pe o bancă, ca să se liniștească și își însăilă gîndul. Neapărat, trebuie să-și facă și el o statuie, la el în oraș, pe care lumea să o arate cu degetul: „uite, ăsta-i Tudorache Rogoz!“ Și cu valul de fericire, care-i inunda albia sufletului, se repezi la gară, prinse primul tren și se reîntoarse acasă, ca să-și pună, cit mai repede, planul în aplicare.

Nu peste mult, în colțul bulevardului, trecătorii au putut să vadă o casă proaspăt construită, marcată, în litere aurite de-o șchioapă, cu trei cuvinte sugestive: *Palatul Tudorache Rogoz*. La intrare, de o parte și de alta a scărilor, vegheau ca o mărturie două statui simetrice, în a căror plămădeală puteai recunoaște pe conu Tudorache în dublu exemplar, îmbrăcat în redingotă, cu'n guler tare și foarte înalt și cu arătătorul de la mina dreaptă sprijinit de frunte, invocîndu-ți o profundă stare de cugetare...

Mare i-a fost fericirea, dar mare și buclucul. Din pricina statuiilor lumea începuse să vorbească de Tudorache că nu mai e în toate mințile, că umblă noaptea ca strigoii, că e lunatec și câte și mai câte! Dar să vedem cum stau lucrurile.

Intr'o dimineață timpurie, cînd în mrejele unui vis minunat se văzu acoperit de laurii gloriei, Pavel, servitorul lui credincios, dădû busna în dormitor, îl trezi și-i spuse cu sufletul pe buze:

— Stăpîne, stăpîne! Vai de zilele mele, ce s'a întîmplat! Scoală-te repede, să vezi și dumneata ce-au făcut nemernicii.

Parcă alunecase într'o prăpastie, de pe dîmbul laurilor și al gloriei, în adîncul căreia, Pavel îi spunea: stăpîne, stăpîne!

— Ce-i bre, ce mă scoli din somn, ce s'a întîmplat dobitocule?

— Statuile stăpîne, statuile...

Atita i-a trebuit lui Rogoz: s'audă de statui. A sărit ca o minge din pat, și-a tras pantalonii, a îmbrăcat surtucul peste cămașa de noapte și a sbughit-o pe ușe.

Afară, din capătul scărilor, i se înfățișă un spectacol înfiorător. Capetele sale de ghips zăceau, rătezate din gîtul gulerat, jos, în țărînă, la picioarele celor două statui. Trupurile decapitate păreau însă indiferente la masacrul petrecut în timpul nopții și continuau să aibă aceeași înfățișare majestoasă, învingînd moartea, sfidînd timpul.

Rogoz rămase incremenit. Vroia să strige, dar un nod i se puse în gîtlej. Crezù apoi că visează încă — desnodămînt tragic al minunatelor întîmplări anterioare. Se frecă puternic la ochi și se pișcă de mină. Simți durere, constatînd că visul este realitate. Ii venea să turbe de minie. Dar cu toate acestea nu-și pierdu cumpătul. Intră în casă, se spală repede, se îmbracă și plecă în fugă, spre poliție.

Acolo, cînd deschise ușa, găfăind, găsi un sergent, care dormea pe masă, peste călimară, condee, creioane și hirtii răvășite, sforăind de se cutremurau pereții.

— Hei, hei, - îl scutură Rogoz.

Agentul ordinei și pazei comunale, întinzîndu-se și căscînd zdra-văn, se ridică încet de pe masă și vorbi, cu ochii somnoroși, nepu-tincioși la lumina zilei:

— Ce poftiți 'mneavoastră?

— Vreau să vorbesc cu comisarul de serviciu.

— Cu dom' comisar Pîrvulescu?

Var istul își scoase ceasul mare și gros, pe care era desemnat o locomotivă cu emblema „Roskopf Patent” și dădu din cap în stînga și 'n dreapta:

— Păi dom' comisar doarme alătura, în cameră, și mi-a spus să nu-l scol pînă la opt...

— Cum pînă la opt? S'a întîmplat un caz foarte grav și trebuie să vorbesc neapărat cu el. Spune că am venit eu, Tudorache Rogoz.

— Dacă-i caz grav, să-l scol, dar numai dacă-i caz grav — vorbi vardistul, scărpinîndu-se insistent în cap.

— După cîteva minute, în care timp Rogoz își reconstituise tabloul îngrozitor, care-i jignise demnitatea și în care timp, din odaia vecină, se auziră înjurăturile variate ale comisarului adresate sergentului pentru faptul că-i stricase somnul cel mai dulce, apăru Pîrvulescu, cu părul vilvoi și c'un capăt al gulerului de celuloid ieșit afară din tunică.

— Plecăciune, coane Tudorache. Cu ce vă putem servi?

— Domnule comisar, începînd Rogoz, mi s'a întîmplat o mare nenorocire.

Comisarul holbă ochii, neplăcut impresionat. Cînd auzia de nenorociri — prilej de anchetă, de cercetări peste cercetări — îl apuca groaza. Iaca, acum altă belea pe capul lui.

— Să vii cu mine, te rog, la fața locului, continuă Rogoz.

Pe drum, Tudorache îi povesti tragică întâmplare și cum era să leșine de necaz și de durere, acum jumătate de ceas, când a văzut „mîrșăvia“, care „l-a atins în onoarea lui“ și cum ar vrea ca din pămînt să se descopere „derbedeii“, care au cutezat să facă această „crimă“.

Ajunși în fața „Palatului Rogoz“, comisarului îi veni să pufnească de rîs, cînd văzu cele două statui văduve de capete și lumea adunată în stradă, ca să privească „minunea“ întîmplată. Și 'n același timp îi trecu o idee năstrușnică prin cap. Dacă-i reușia, scăpa de anchetă, de bătaie de cap și de alte calamități, care tot zădarnice ar fi fost.

— Liniștește-te, coane Tudorache, nu mai fi necăjit. Asta-i o întimplare de care nu ești vinovat nici dumneata, nici eu, nici „derbedeii“. Asta-i o treabă a naturii...

Rogoz îl privi nedumerit.

— Nu știi că azi noapte a bătut vîntul? Păi vîntul a făcut treaba asta.

— Cum, vînt, ce? bilbii Rogoz intrigat de cele ce auzise din gura comisarului.

— Da, coane Tudorache, și ce vînt! A fost un uragan nu glumă. La noi, la poliție, a dat paratrăsnetul jos și a spart vreo citeva ferestre.

Un moment lui Rogoz îi vijii capul. Turburarea se transformă însă repede într'o bucurie covârșitoare. Ar fi vrut să ia pe comisar în brațe și să-l sărute pentru că-i ridicase piatra de pe suflet.

— Al dracului vînt, domnule Pirvulescu. Și uite eu nici nu l-am simțit măcar, rise Rogoz, aducîndu-și aminte de visul fermecat, în care fusese cel mai mare om din țară și care-l făcuse să nu afle ce se petrece afară, în noapte. Apoi întinse amîndouă miinele comisarului:

— Vezi dacă omul nu se gîndește?

Și privi lung în urma abilului polițist, care, fericit că reușise să scape de așa pacoste, o luase repede înapoi, ca să-și continue somnul..

Dela această întimplare au trecut două săptămîni. Statuile au fost refăcute. Rogoz se poate privi iarăși, din cafeneaua de peste drum. Ba cu această ocazie, a reparării statuiilor, se mai alesese cu ceva. După sfatul lui Birlogeanu își mai făcuse un bust și-l așeză sus, deasupra intrării, deasupra locului unde se afla scrisă titulatura „Palatului“.

— Ce casă frumoasă și ce statui! Dar... o mică lipsă, o singură abatere dela estetică... și asta-i strică. Așa i-a vorbit Birlogeanu, odată la cafenea, căutînd să amuze pe cei din jurul lor. Rogoz a luat-o de

bună și l-a ascultat. Și când ideea a fost înfăptuită nu știa cum să mai mulțumească lui Birlogeanu pentru sfatul bun, pe care i l-a dat. Și, fiindcă tot a trebuit să-i facă o formă pentru bustul de deasupra intrării, s'a gândit că n'ar fi rău să-i mai toarne două, pe care să le așeze în interiorul casei, unul în salon și altul în sufragerie. Pentru această idee, s'a felicitat conu Tudorache. Cum se învîrtea cum făcea doi pași prin casă, dădea cu ochii de bucata de ghips care-l reprezenta. Totuși, din când în când, se mai ducea și la cafeneaua de peste drum și clocotea de bucurie, când vreun trecător se oprea din drum câteva secunde, ca să-i privească statuile.

Fericirea i-a fost însă iarăși de scurtă durată. Căci în altă dimineață, Pavel, servitorul, din nou l-a trezit din somn.

— Stăpîne, iar s'a întimplat nenorocire cu statuile.

— Iar a bătut vîntul? Iar au căzut capetele jos?

— Nu stăpîne, n'a bătut vîntul și nici capetele n'au căzut jos. S'a petrecut ceva și mai rău. A plouat tare și pe stradă-i mocirlă mare și...

Servitorul n'a putut să-și termine povestea. Tudorache, numai în cămașă și 'n papuci a trîntit ușile și a ieșit pe verandă. Și a rămas și mai înlemnit decît cu două săptămîni în urmă. Din impozanta siluetă, plămădită în cele două forme masive și albe, nu se mai înțelegea nimic. Nu mai rămăsese decît două forme negre, imoase. Se vede că răufăcători, în timpul nopții, au avut plăcerea să noroiască statuile conului Tudorache cu noroiul de pe bulevardul nepavat și bine umezit de o ploaie bogată și îndelungată.

Și deabia atunci a văzut Rogoz că nu e lucru curat. Și nu s'a mai dus la poliție, să reclame „cazul grav“, ci a dat ordin să i se toarne alte statui, — de astă dată din marmoră veritabilă, — și a tocmnit un om, care să păzească intrarea în timpul nopții. Era mai practic și mai sigur. Ba, mai tirziu, a trebuit să-și tocmească un păzitor și pentru timpul zilei. Aceasta din cauza băeților din mahalaua „Tîrgul vechi“, care-și făceau de joacă cu statuile. Deșuchiații se așezau în stradă, la vreo douăzeci, treizeci de pași și ochiau cu prăștiile capul gînditor, de marmoră, al conului Tudorache Rogoz...

Cu toată paza, loviturile cădeau când nici nu gîndeai, și abia se repezia paznicul - ca să pună mîna pe deșuchiat - în direcția din care i se părea că venise piatra în sbor, când o altă lovitură, tocmai din direcție opusă, venea să ciopârțească o nouă sburătură din chipurile bietului Rogoz.

Amărit și 'ngândurat privea el spărturile făcute de loviturile prăștiilor și 'nmulțite cu fie care zi trecută. Ele îi sluşiseră oribil marmoreele chipuri. Ici îi sburaseră o buclă de păr din scăfârlie, din-

colo bretonul de pe frunte, într'o parte îi lăsaseră numai o jumătate de ochi, fără a mai vorbi de nas, de urechi, ori de alte proeminențe mai caracteristice ale „Conului Tudorache“ care fuseseră ochite cele dintâi...

— Nenorociți copii domnule! — izbucni cu prefăcută indignare Bârlogeanu, care fără să fi fost observat, ajunsese cu pași lini în spatele proprietarului statuilor.

— Îi privește - răspunse Rogoz - cum mi-au slujit nemernicii mândrețe de statui. Ce le-or fi stricând, de ce n'or fi având loc de ele, nu știu; că nici pe pământul lor, nici cu banii lor nu le-am făcut? Fala târgului bine ai văzut și d-ta că erau, că nu trecea călător strein să nu se oprească să se uite la ele și să întrebe ale cui sânt... ..și barem să poți prinde pe unul din golanii care dau... Par'că intră în pământ și pace!... Câte odată îmi zic că mai bine le făceam la București... că acolo, am băgat seamă n'au nici o vătămare. Nu-i vorbă sunt ele unele din tuci, dar am văzut și din peatră și din marmoră ca ale mele. A unuia... stăi că știam eu cum îi zice... îl chema... ăsta... Rădulescu și nu știu mai cum, și lângă el unu, mi se pare Lazăr... Da, am zis și eu să fac fala târgului meu...

— Ce te pui cu sălbaticii Coane Tudorache, statuile d-tale nu făceau pentru păcătosul nostru de târg — replică Bârlogeanu cu o mustră serioasă tivită de un mefistofelic surâs. La Wiena... la Paris, ori măcar cum ziseși, la Bucureștii... acolo lume civilizată, care știe ce-i arta și o respectă cum se cuvine, mai ales dac'ar fi dat de un om ca d-ta care să le facă cu banii lui...

Alexandru Bistrițianu

... E T S E M P E R...

Noi ne-am trudit să facem din slovă rost al vieții,
 Desfelenind cărarea înfrângerii... Poezii
 Au risipit în salbe comorile de gânduri,
 Căzând sub pasul vremii, trudiți; și rânduri, rânduri
 De stihuri măiestrite, necercetat izvor,
 S'a 'mprăștiat în noapte, ca gândurile lor.
 Înțelepciunea minții, drum larg bătut în stele,
 S'a năruit pe culme, sporind în patimi grele,
 Și raza prinsă 'n golul prăpastiei o clipă,
 Ca licărul ce 'n zare din neguri se 'nșiripă, —
 A săgetat c'un fulger adâncul, instelând
 Nădejdea prăbușită sub cel din urmă gând.

Scormonitori în bezna trecutului, din trudă
 Am plăsmuit icoana pe care-o mână crudă
 A scrijelat-o 'n setea de-a nu da preț trufiei
 Ce stă de veghe, soare la poarta veșniciei.
 Al veacurilor vuiet, în luptă fără preget
 Cu sâmburul științei, un punct mișcat de-un deget,
 Ne-a fost prilej de ciudă când, ispițiți de soartă
 Ne-am înălțat pe ruguri, clădind pe-o lume moartă
 Allarul ce sub pânza de purpură, în soare,
 Innăbușise plânsul învinșilor... Popoare
 Nepotolite 'n goană spre culmi de biruință,
 Și-au smuls din sânge — avutul și slava din căință,
 Și-au năruit în temple icoana Celui care
 Sub bolți ridică dreapta spre binecuvântare.
 Părtași nelegiurii, toți cei ce-au stat de pază,
 Cu gând, din munți de aur să prindă 'n mreji o rază,
 Netemători că unda din fulgerul luminii.
 E-adeseori cununa ce adăpostește spinii,
 Au vânturat prin lume arginși plăliți cu sânge,
 Sporindu-și avuția din trupul ce se frânge,
 Și-au clătinat văzduhul, strigând că cinstea 'n lume
 Ea singură e 'n stare păcatul să-l sugrume.
 Femei cu ochii turburi în tremurul dorinșii,
 Și-au năruit în poște și sufletul și-arginșii,
 Incremenind cu mâna pe ștreangul ce 'n lumină
 Intunecă nădejdea și răsplătește-o vină.
 Tărîndu-i stricăciunea sub ziduri de 'nchisoare,
 Câte-au voit să treacă drept palide fecioare,
 Indrăgostile pururi de-a gândului virtute, —
 Au fluturat un zâmbet aprins pe buze slute,
 Desvâluindu-și sânii sub ochi ce 'mpart săgeți,
 Batjocorind osânda posomorâtei vieți.

*Și 'n timp ce din adâncuri, mizeria și chinul
 Și-au înălțat spre ceruri blestemul și suspinul,
 Prin crânguri însoțite și prin livezi în floare
 A picurat acelaș tril de privighetoare,
 Și pururi între creste, de șoimi păzite 'n zare,
 S'au sbuciumat șuvoaie neprinse 'n stăvilare,
 Ca negurile vieții ce 'n amintiri s'ascund,
 Ducându-și unda 'n clocot prin albiu fără fund.*

*Sbătându-ne zadarnic, setoși de 'nvățătură,
 Ne-am răzlețit de vraja ce tremură 'n natură
 Și uriași, în luptă spre tronul unde zeii
 Sălășluiesc pe culme la sfat cu fariseii, —
 N'am cercetat nici floarea ce, răsărită 'n drum,
 Sfioasă-și risipește comoara de parfum,
 Nici cuibul ce sub frunză își tăinuiește plânsul,
 Slăvind dumnezeirea, cu vrăji nespuse 'ntr'însul, —
 Ci, poposind în silă, cu scârbă și cu frică,
 Am năruil și floarea și cuibul de furnică...*

*De surda cântă preoți, proorocind viața
 Sortită 'ndurerării în cer să-i schimbe fața;
 Zadarnic primăvara plesnesc în soare muguri,
 Când jos în iarbă șerpilor se 'ntrec în vicleșuguri.
 Zadarnic cântă presuri pe-a steiului firidă,
 Când firea naște găze și fluturi dinomidă,
 În căile pierzării cu visul tău te clatină,
 Când moarte-ți dorm în suflet necercetate dalini.
 Sporind osânda 'n rugă pe-altarele 'n ruină,
 Din post și umilință îți faci o nouă vindă,
 Când sufletul, miasmă clocită prin răsloace,
 Usucă rădăcina când rodul plin se coace.*

*Sărbătorind a vieții nevrednică povară,
 Vom face pururi slava din ură să răsară
 Și, viermi striviți în tină, în ceasul desnădejzii
 Vom smulge biruința din teama de primejdii,
 Când în văzduhuri limpezi, vrăjit de-acelaș soare,
 Porni-va stol de vulturi spre crânguri verzi să sboare,
 Spre-a face 'n gând să nască un vis ce pururi minte,
 La umbră de mesteacăn, în preajmă de morminte.*

Al. Iacobescu

D. Tomescu: Atitudini Politice și literare.

„Scrisul Românesc” — Craiova.

În publicistica noastră dinaintea războiului, d-l D. Tomescu ocupa un anume loc bine delimitat. Activând în cadrul tumultuos al sămănătorismului cultural literar și politic, d-l D. T. reușise chiar să atragă atenția d-lui N. Iorga ce-i aprecia în mod deosebit scrisul politic și literar. Pe vremea aceea, d-l T. reprezenta cu o vigoare și credință fierbinte naționalismul militant în cultură și politică.

Publicându-și astăzi volumul de „*Atitudini politice și literare*,” ne dă posibilitatea să-l regăsim același luptător neînfricat în slujba ideilor naționaliste. Nu mai e însă același entusiast secundant al d-lui Iorga. Politic, a evaluat către liberalism în cadrul căruia aduce totuși anume moșteniri morale și concepții ale sămănătorismului. În procesul acesta, dealtfel, d-l T. nu este un caz singular. Ci tocmai dimpotrivă. L-am putea socoti ca exponent al unei evoluții politice de la iorghism la liberalism, care își asociază o mână respectabilă de intelectuali români. D-l T. este deci un simbol ilustrativ al procesului politic al unei părți dintre vechi sămănătorști. Deaceia în seria articolelor din „*Atitudini politice și literare*,” mulți dintre intelectualii noștri își vor recunoaște propria lor dramă sufletească expusă cu sinceritate și căldură. Prin acest fapt însuși, cartea d-lui T. — ecou sufletesc al unei generații — va fi o carte vie. Deși o culegere de articole gazetărești, ea închide totuși între paginile ei o unitate: *istoria unei deveniri politice și icoana unei stabilități morale*.

Dealtfel caracterul ei gazetăresc nu e considerat ca o notă peiorativă de d-l T. Dimpotrivă chiar, d-sa e mândru de gazetăria ce o face. Fiindcă are despre ziaristică o concepție cu totul alta decât cea curentă la noi. Gazetarul trebuie să aibă mai întâiu o bine încheată cultură, crede d-sa. Și anume nu numai cunoștințe, ci mai ales „onestitate,” prin urmare o conștiință într-adevăr morală. Apoi abea gazetarul urmează să coboare în realități și actualitate. Un scris palpitant de viața fiecărei clipe, dar străfulgerat de lumina culturii și eficii, iată adevărata operă a gazetarului care trebuie să reprezinte coborîrea culturii din înălțimile olimpice în realitatea, pe care are datoria s-o explice. Cu astfel de concepție, d-l T. depășește cel puțin trei sferturi din gazetarii noștri de astăzi a căror superioritate față de cei dinaintea războiului, poate fi de ordin științific, dar nu e în nici un caz de ordin moral. Gazetarii vremii noastre sunt într-adevăr oameni mai ageri și mai învățați ca altădată, n'au însă independența morală a scrisului lor fiind doar instrumente oarbe în mâna politicii. Așa se și explică greutatea cu care cele câteva adevărate conștiințe gazetărești ce avem, luptă spre a-și găsi o întrebuintare în câmpul publicisticii noastre. D-l T. însuși se mărturisește ca un izolat, ca un gazetar de provincie, ale cărui frumoase idei nu rodesc din pricina minimei răspândiri a ziarelor unde scrie. De aci nevoia publicării acestui volum care să ofere cititorilor o activitate ce merită a fi cunoscută și apreciată.

Dar cartea d-lui T. nu culege numai articole politice. A doua ei parte adună un mănunchiu de articole literare privind problemele principiale ale literaturii noastre de după războiu. Îl preocupă în special pe d-l T. mult discutatul proces dintre sămănătorism și modernism, mai precis dintre tradiționalism și modernism, proces care alcătuiește de fapt un aspect fundamental al literaturii noastre postbelice. D-l T. în vechia sa calitate de sămănătorist, luptă cu o dărzenie și consecvență ce-l onorează împotriva modernismului artificial, fără temeieri solide în sufletul național. E un nou glas din adâncurile străvechi ale neamului, un nou ostaș în slujba nobilă a ideii românești. Și în vremea când anume vânturi extremiste bat iarăși pe meleagurile Europei, cuvântul celui care sfîștește încă odată tradiția și idealul național e bine venit, ca un sol cu nerăbdare așteptat ca să aducă un nou suflu de nădejdi într'un viitor pe care nu l-am dori atât de sumbru cum se arată. În lupta de respingere a modernismului literar,

„Datina“ e firesc alături de acțiunea d-lui T. De nouă ani de când apare neobosită revista noastră n'a făcut altceva decât, pe deoparte critica destructivă a modernismului, pe de alta cea constructivă a tradiționalismului. A saluta și prețui deci o activitate paralelă ca cea a d-lui T. e pentru noi o plăcută datorie. Acolo însă unde atitudinea noastră se depărtează de cea a d-lui T. e în proclamarea sămănătorismului ca forma cea mai indicată a mișcării noastre literare din prezent. Mai mult chiar, d-l T. crede într'o reală actualitate a sămănătorismului. Socotim atitudinea aceasta ca un înduioșetor elogiu postum adus unei mișcări care nu mai figurează totuși decât în istoria noastră culturală și literară. Pentru ca să-i dovedească actualitatea, d-l D. T. a redus de fapt noțiunea de „sămănătorism“ la ceea ce s'ar putea numi mai precis *realism național*, la predica permanentă a legăturii culturii noastre cu „realitățile naționale,” cu trecutul și fărâșimea deci. Cu acest sens general actualitatea sămănătorismului n'ar putea fi con= testată într'o parte a operilor unor scriitori ca Rebreanu, Sadoveanu, Cezar Petrescu etc. Realismul acesta național nu cuprinde totuși și calitatea specifică a sămănătoris= mului. După cum se știe, mișcarea porcede de mult mai departe în timp, dela Kogălniceanu cel puțin, sămănătorismul însemnând numai un moment culminant — ce e drept. Ceeace caracterizează însă specific sămănătorismul și-l localizează în timpul când de fapt și-a desfășurat forțele, nu este ideea generală a realismului național, idee comună și altor mișcări din trecut, ci *felul* cum această concepție era privită, *forma ei lirică* de exprimare, caracterul ei *moral* și *educativ*, *forța* ei social națională. Imbogățindu=și prin aceste note specifice conținutul, noțiunea de „sămănătorism“ își circumscrie apli= carea pe o sferă mai redusă, se statornicește în timpul când într'adevăr a viețuit fructuos, actualitatea ei manifestându=se — în acest caz — mai palid. În partea de „Ati= tudini politice“ a cărții d-lui T. surprindem chiar un pasagiu din care se vede că pe alocuri și d=sa nu crede în actualitatea sămănătorismului. Într'adevăr în articolul „Ape= lul la trecut“ din 1920 la pag. 89 citim: „Astăzi însă nu mai putem vorbi despre această mișcare fără să avem simțământul că desgropăm un lucru pe care trecutul și l= a încorporat definitiv.“

Actualitatea sau inactualitatea sămănătorismului e o contradicție care apare la d-l T. numai din pricina deosebitei accepțiuni pe care o dă termenului de „sămănăto= rism“. Când are înțelesul general al „realismului național“, sămănătorismul se poate bucura de o puternică actualitate, care însă îi este refuzată când s'ar atribui termenului conținutul său specific. Dar în definitiv discuția privește mai mult severitatea logiceii decât realitatea. Și aceasta din urmă ne interesează mai mult în istorie. În numele acestei realități organice d-l T. este îndemnat să elogieze și astăzi ca și altă dată contactul culturii românești cu izvoarele naționale.

Rămâne să însemnăm acum și câteva observații asupra formei scrisului d-lui T. Ne impune mai întâiu sinceritatea, puterea și energia convingerii în care vedem o manifestare a oltenismului d-lui T. Mai asociem apoi la acestea o claritate de apă de munte și o stăpânire semeată, câteodată șovăietoare totuși, a puterilor logiceii. Adăugăm în sfârșit silința de a se face cât mai ușor de înțeles printr'un stil, care dacă nu îm= bracă haina de sărbătoare a imaginilor ce nici nu s'ar fi potrivit unui om al energiei sănătoase până la ostentație, își agrementează totuși asprimea liniilor cu plasticitatea unor exemple pe deplin lămuritoare. [Pentru înțelegerea tradiționalismului imaginea oului din C. Wagner].

În haosul cugetării și faptei contemporane cartea d-lui T. aduce — cel puțin — tăria de afirmație a unei convingeri, farmecul voinicesc al „atitudinilor“ într'o lume în care domnește spectacolul degradant al lipsei de personalitate și al lașității ce te îm= pedică să ocupi o poziție distinctă pentru care să lupți apoi cu temeritate și eroism.

Al. Dima

Revistele

După observația unanimă, viața noastră socială contemporană e dominată — mai ales în ultimii ani, — de factorul economic pedeparte, de cel politic pe de alta. Intre aceste două manifestări cardinale, celelalte forme ale vieții sociale au locul umil al unor cenușarese disprețuite. Fenomenul cultural sub toate diversele lui aspecte, dela știință la artă și literatură, dela opera lui creatoare la cea de simplă difuzare, e cu totul vitregit și trăește par'că astăzi, numai din aminfirea unor vremi strălucite. Pentru noi mai ales, vârtoarea acestor vremi nu e nici măcar prea îndepărtată. Ea își dură doar vigoarea subț sămăntarism care mai înainte de toate a știut să afirme valoarea politică a culturii și să producă entuziasm în jurul faptei cultural-naționale. În genere deci, putem înregistra, în preocupările vremii noastre, o scădere destul de sensibilă a interesului pentru formele de cultură.

Faptul se ilustrează cu deosebită evidență prin viața agonică a revistelor. Niciând mai mult ca astăzi, apariția lor n'a șovăit atât, drumul lor n'a fost mai penibil și mai chinuit. Revistele mari de odinioară chiar — precum „Viața Românească” — au fost amenințate în însăși existența lor și au trebuit să recurgă la tot felul de schimbări și compromisuri pentru ca să-și poată duce o viață mizeră față de strălucirea de odinioară. Amintiți-vă numai ce a însemnat „Viața Românească” înainte de războiu și cecece e acum, când smulsă din mediul ei natural de creștere, din liniștea meditativă a Iașilor culturali, e transplantată în atelierile „Adevărului” din București. Ochiul fin și analitic al d-lui Ibrăileanu n'o mai poate scruta cu atenție și părintească grijă, iar vechii ei colaboratori nu mai par entuziasmați de vatra de altă dată. Ultimul ei număr — pe Noembrie, Decembrie, 1931 — ne-a dăruit totuș bucuria a două realizări de seamă: „Eminescu școlar la Cernăuți” de G. Călinescu ce și-a luat sarcina publicării unei monografii asupra „Vieții lui Eminescu”, lucrare ce se anunță perfect documentată, scrisă cu mult talent evocator al vremii eminesciene într'un stil sobru și posedând arta caracterizărilor în câteva linii sumare, dar sigure și „Desmeticire” de M. D. Ioanid o lungă nuvelă în forma unei confesiuni sentimentale în care eroina își deapănă întunecată de triste amintiri, firul rătăcirii ei sufletești sub îndemnul neastâmpărat al simțurilor spre a-și reveni apoi, după o încercare de sinucidere, la climatul frumoasei vieți etice a unei căsnicii fericite. Sămăntată cu subfile analize psihice, într'un stil cald învăluitoare, cu o seamă de personajei temeinic închegate, nuvela d-lui M. D. Ioanid dovedește un talent sigur pe sine, adoptat problemelor vremii și ca atare prevestind un succes durabil. Din acelaș număr relevăm răspunsul d-lui M. D. Ralea la un articol-conferință al d-lui N. Crainic, în care încă odată ilustrul șef al școalei ortodoxiste este surprins în delict de neînțelegere a textelor pe cari le comentează și le atacă, înlocuindu-le ideile reale cu unele imaginare. Se dovedesc dar iarăși insuficiențele culturale ale directorului „Gândirii”. Și fiindcă am pronunțat numele revistei ortodoxiste, să ne fie îngăduit să reținem din ultimele ei manifestări însemnările de călătorie în Italia ale d-lui T. Vianu pe care-l regăsim, după atâția ani, sub aspectul poetului și prozatorului îmbibat ca totdeauna cu o gândire de fermecătoare adâncimi. Ceeace impresionează însă foarte neplăcut pe cititorul obiectiv al „Gândirii”, e atmosfera de adulație reciprocă a colaboratorilor. Simți îndată că totul este cu metodă calculat spre a obține anume efecte cu sacrificiul dureros al simțului de măsură și adevăr. De altfel faptul a fost observat și de alți cronicari și a început să fie privit cu desgust de cititori. Cu o ideologie ne întemeiată pe realități românești și cu o ținută lipsită de distincție ca cea din ultimul timp „Gândirea” își va înstrăina tot mai mult simpatiiile publicului cititor. Singura revistă literară ce apare ca anexă săptămânală a unui cotidian „Adevărul-literar” își continuă viața cu aceleași caractere ce i-au fost însemnate într'un precedent număr al

nostru. Știe să se adapteze gustului public sacrificând fără nici un regret estetica sau etica. O interesează dar în primul rând câștigul și nu educarea cititorului. Notăm totuși încercarea de superiorizare în „*Cronica literară*” ce i-a fost atribuită d-lui G. Călinescu, al cărui spirit critic l-am remarcat dela primele lui manifestări în publicistica noastră.

E timpul însă să semnalăm câteva noi apariții, încercări curajoase de întemeiere a unor periodice. La Cluj, în orașul cu frumoasă atmosferă universitară, care n'a reușit totuși încă să ne dea o revistă a Ardealului cu suflet și izbânzi creatoare locale, apare de puțină vreme sub direcția d-lui C. Argintaru o minusculă, dar cu gust infiripată, revistă „*Hyperion*”. Ultimul număr — Martie 1932 — aduce printre altele un articol omagial pentru Octavian Goga semnat de luptătorul ardelean Al. Hodaș.

O altă nouă apariție ne dăruie d-l L. Rebreanu prin „*România literară*”, încercând reînvierea acelei „*Mișcări literare*” a cărei amintire durează încă în sufletul nostru. Printre condeele critice, reținem pe I. Cantacuzino cu pătrundere serioasă și sistematică a fenomenului literar. Regretăm însă pentru estetica foii, anume nepotrivite anunțuri și reclame ce-i pătează comercial paginile. De asemeni o seamă de calambururi critice și mici înfepături suburbane, cari coboară revista d-lui Rebreanu la mentalitatea adolescenților ce le scriu, ar putea lipsi. Se cuvine să însemnăm și apariția publicației săptămânale „*Secolul*” ce-și închină mai bine de două pagini mari literaturii, una teatrului și plastice și alfa discuțiilor în jurul ideilor vii ale vremii. Apare la București sub conducerea d-lui C. Ș. Făgețel, tipărindu-se însă la „*Ramuri*” în condițiuni tehnice neobișnuit de estetice. Dorim părții literare să aducă scrisului românesc energia, dârzenia convingerii și curajul tradiției oltene ce ne lipsește atât de mult în critică mai ales, unde păreri sunt atât de confuze și diplomatic expuse încât mai mult zădărnicesc dreapta înțelegere a operelor decât o lămuresc.

Un cuvânt ales trebuie neapărat spus pe seama „*Revistei istorice române*” a cărei utilă apariție a fost dela început salută de noi cu nădejdi ce se dovedesc acum rodnic împlinite. În ultimul număr — vol. I, fasc. IV — pe lângă un bogat material de specialități ce nu intră în competența noastră, d-l C. C. Giurescu semnează prima parte a unei riguroase analize a *Istoriei Românilor și a civilizației lor* de N. Iorga. Cu un calm și o metodă științifică consecventă, nici o clipă desmințită, d-l Giurescu arată adevărata valoare a acestei scrieri cu lipsuri atât în ce privește planul lucrării, cât și informația și metoda.

Revista de cultură „*Boabe de grâu*” își continuă opera de informare a publicului mare asupra monumentelor și instituțiilor de cultură din cuprinsul țării. În numărul din Oct. Noembrie 1931, d-l Al. Bărcăcilă reconstituie cu meticulozitate de istoric științific „*Drubeta*” de odinioară, acordând atenția cuvenită podului lui Traian „una din operele cele mai de seamă ale întregii antichități romane”. Am însemnat aci cele mai importante evenimente culturale și literare pe domeniul „*revistologiei*” din ultimul timp. E mai mult ca sigur că o seamă de fenomene vor fi scăpat vigilenței noastre. Făgăduim însă să revenim în viitorul nostru număr, până atunci aspectele literare ale noului an precizându-se mai clar.

Al. Cerișan

Folklor român coreografic.

Manifestările artistice populare desvăluitoare de caracteristice stări sufletești, au cucerit din ce în ce cât mai mulți cercetători. În primul rând poezia lirică și epică, mai apoi muzica populară s'au bucurat de cercetări și culegeri tot mai întinse. Culegerile noastre de cântece, doine, basme, balade și proverbe populare ne-au dăruit comori de artă populară românească; adesea slujind drept motive de noi creații artistice, cu vădite înrâuriri în literatura cultă. Cu vremea cercetările s'au întins și asupra celorlalte manifestări artistice ale simțirii populare ca: cioplitul și încrustatul în lemn, coloritul covoarelor și al țesăturilor de tot felul, formele și coloritul vaselor de lut, înconderarea ouălor de Paști, folklorul muzical etc. Rămânea însă un vast și însemnat teren al acestor manifestări mereu ocolit; acela al jocurilor naționale românești, al folklorului coreografic. Nevoia descrierii, mult mai greoaie a acestui folklor, atrăgea poate mai puțin pe cercetători de cât celelalte produse artistice populare.

În urma răsfețelor încercări, un pasionat și stăruitor culegător al folklorului coreografic, d-l G. T. Niculescu—Varone, după o trudă de ani de zile ne dăruiește cea mai prețioasă contribuție pe acest tărâm. În trei volume d=sa ne prezintă sute de jocuri românești din toate ținuturile, descrise după regiuni cu numirea lor, cu felul lor de prezentare, însoțite de chiuiturile și cântecele respective, precum și de descrierea portului de sărbătoare al flăcăilor și fetelor. Pentru o coordonare a acestui material folkloric autorul alcătuiește și „*Dictionarul jocurilor românești*“, cuprinzător a 2364 de jocuri, cu indicarea numelui jocului, publicația unde se află descris și a melodiei muzicale dacă a fost culeasă.

Lucrarea d-lui N.—Varone pe lângă prețuirea folklorului coreografic și al indicațiilor etnografice, rămâne și un prețios document istoric prin ceea ce jocurile noastre populare au început și la safe să fie înlocuite cu dansurile lascive și murdare, impozitate sub eticheta modernistă dela sălbaticii africani și atmosfera senină și sănătoasă a horelor noastre dela țară amenințată să dispară.

Strădania autorului a fost distinsă de Academia Română cu premiul „Năsturel“. Aducem și noi toată recunoștința.

M. G. Bulzu

Privitor la „lecția“ d-lui Nae Ionescu

„Domnul Nae e invulnerabil. Domnul Nae are imensa superioritate de a nu fi scris nimic“.

(E. Lovinescu: *Istoria civilizației române moderne*, vol. III, 208)

D-l Nae Ionescu, misticul director al „Cuvântului“, a fost nu de mult profesor și încă, prin nu știm ce fericite împrejurări, universitar. „A fost“ fiindcă iarăși — prin alte mai puțin fericite împrejurări, — aflăm că nu mai este. Dar indiferent dacă a fost sau mai este, d-l Nae Ionescu e obișnuit — ca profesor — să dea lecții. Studenților și altora chiar, fiindcă în definitiv — o știm cu toții — dânsul are căderea morală și intelectuală s'o facă.

Cam ce au folosit câteva serii de studenți din lecțiile de logică ale d-lui Nae Ionescu, numai examenele de capacitate pentru candidații la profesorat o pot spune. O adevărată hecatombă de căderi, stă sinistră mărturie a științei și capacității pedagogice a ilustrului profesor.

Ce a folosit însă lumea nestudentească de pe urma „lecțiilor“ d-lui Nae Ionescu, aceasta e o altă poveste mult mai veselă ca cea de mai sus. Pentru cei ce n'au fericitarea de a fi studenții d-sale, d-l Nae Ionescu își ține „lecțiile“ dela „*catedra Cuvântului*“ De acolo observă ca un Argus câmpurile activității românești. Politică, teatru, literatură, filosofie și mai ales teologie, iată domeniile pe care d-l Nae Ionescu le cercetează zilnic, le desparte în loturi, le explică prin zăcăminte mistice, le împarte și le ia înapoi, apoi din nou le împarte și așa mai departe. Și câteodată aplică și câte-o „lecție“, că doar a fost sau este „profesor“.

Printre cei gratificați cu astfel de învățături nesolicitate, se numără — din păcate — și subsemnatul care la 15 Februarie c. a trebuit să primească — vrând, nevrând — o „lecție“ dela d-l Nae Ionescu în pagina dintâi a „*Cuvântului*“. Cititorii își vor aminti poate. Era un articolaș cu sublinieri cursive intitulat „*Dima*“ și iscălit personal de d-l... profesor Nae.

Ce se spuneă acolo? Lucruri cam de felul acestora: Că subsemnatul e necuvincios când își îngăduie să întreprindă o „atât de surprinzătoare sinteză“ ca cea despre „*Criza culturii românești*“ din precedentul număr al „*Datinii*“, când n'are doar nici-o suprafață culturală, când e un simplu necunoscut incult, când n'are maturitate în scris și gândire și *ejusdem farinae*. Cum se vede, scrisul e *tabu* pentru cine n'are cel puțin suprafața sa culturală și mai ales pentru cine luptă cu tărie și curaj împotriva stricării tineretului printr'o demagogie „culturală“ de periferie, demnă de un domn căruia îi place să se alinte cu *numele suburban de Nae*. Fiindcă lumea știe pe ce se întemeiază „faima“ intelectuală a d-lui Nae: pe farsă și teatru de conferențiar popular, ci nu — Doamne ferește — pe vreun studiu publicat în țară sau străinătate. D-l E. Lovinescu avea perfectă dreptate când scria rândul ce figurează ca motto al acestui răspuns: „*Domnul Nae are imensa superioritate de a nu fi scris nimic*“.

Și astfel de oameni ne cer bilanțul activității noastre, ne întreabă de suprafața culturală și ne aplică „lecții“ de cuvînță?.

„Apoi, de !...“ d-le Nae, ca să încheiem așa cum d-ți încheiai articolașul despre noi.

Al. Dima.

„Graiul nostru“

Azi, ca și ieri, ca 'ntotdeauna, cei mai în vîrstă, trecuți de meridianul vieții, privesc cu neîncredere la generația tînără ce se ridică pe cerul culturii românești. Celor mai bătrîni li se pară că cei tineri, cari n'au sărit pîrleazul celor 30 de ani, pășesc pe căile vieții, lipsiți de grija zilei de mîine, orfani de preocupările înalte ale vieții spirituale, diriguitoare a destinelor acestui neam.

Realitățile însă, singurele care au valoare, desmint această temere. Cea mai însemnată tineretului de azi este preocupată de toate problemele mari ale vieții. Sprijiniată pe temelii trecutului spre a descifra clar tainele învăluite în ceață ale viitorului, steaua po-lară a generației noi este și trebuie să fie munca constructivă.

Susținem aceasta pe baza faptelor care vorbesc. Și le vom înfățișa pe rînd.

Deocamdată ne referim la *societatea studenților în filologia romînă „GRAIUL NOSTRU“*, de pe lângă Facultatea de Litere și Filozofie din București. Înființată în anul 1929, această grupare studentească are ca scop *cercetarea pe teren a sufletului și graiului rominesc*, după metodele noi rigurose științifice. În acest scop ea organizează excursii de studii în diferite colțuri ale țării. Astfel în vara anului 1929 s'a cercetat regiunea Pădurenilor din jud. Hunedoara, în 1930 s'a cercetat regiunea Codrului

din Basarabia, în 1931 partea nordică a Banatului și în 1932 se va cerceta Dobrogea.

Din cele trei regiuni cercetate s'a cules un bogat și interesant material lingvistic și folkloristic, care a fost sistematizat și studiat sub supravegherea profesorilor universitari: Ovid Densușianu, Alecsandru Rosetti și Tache Papahagi, cari sunt sufletul acestei societăți. Din lipsa de mijloace bănești însă acest material nu poate fi publicat. Cu mari sacrificii materiale societatea a reușit să editeze doar o broșură: „*Prin sate și mănăstiri basarabene. Constatări și impresii dintr'o excursie*“. În această broșură nu se cuprind decât impresii și nicidecum material folkloric și lingvistic. Totuși, felul îngrijit și serios în care sunt redactate observațiunile juste ale celor ce-au participat la excursie ne îndreptățește să cerem instituțiilor culturale să ajute societatea „*Graiul nostru*“ să-și publice materialul cules, care este de un real folos pentru cunoașterea vieții românești.

Al. David.

Ion Neculce: *Cronica* — comentată de Al. Procopovici.

„Scrisul Românesc,, Craiova 1932

Arătam în numărul trecut al acestei reviste necesitatea unor ediții critice, științifice, a monumentelor trecutului nostru literar, ediții care să înlesnească cercetările filologice, istorico-literare și de literatură comparată, — subliniind, meritul d-lui N. Cartoian sub a cărui îngrijire apar „Clasicii români comentați“.

Ultima verigă din lanțul acestei colecțiuni, primită cu bucurie nu numai de specialiști, ci de către toți iubitorii trecutului nostru, îl formează cele 520 de pagini care cuprind minunatele memorii ale lui Ion Neculce, cătorul povestirii românești, tovarășul de pribegie al lui D. Cantemir. Nu este o ediție nouă a cronicei lui Neculce, bazată pe colajonarea tuturor manuscriselor, ci o reeditare după ediția întâia a lui M. Kogălniceanu din „*Letopisețele Țării Moldovii*“ tomu II Iași 1845. Intr'o sintetică introducere (pp. IX—XXXV), comentatorul, d. Al. Procopovici, profesor la Universitatea din Cernăuți, ne înfățișează epoca, viața, opera și personalitatea lui Ion Neculce. Textul este însoțit de interesante note explicative. Un indice al numelor de lucruri, persoane și locuri închide cele două volume, îngrijit editate de „Scrisul Românesc“. Ca un desiderat, notăm că ar fi fost necesară o bibliografie privitoare la Neculce.

Opera lui Ion Neculce, părinte al celor doi mari povestitori moldoveni: Ion Creangă și M. Sadoveanu, se citește ușor și cu interes, Scrisă pe pragul bătrâneței, după ce patimile s'au domolit, această cronică ne evoacă cu un colorit viu tot sbuciumul Moldovei dela sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, o dramă mișcătoare pe scena căreia au apărut cele mai mari personalități ale Răsăritului european: Petru cel Mare, Carol al XII-lea, Dimitrie Cantemir. Scrisă într'un chip cum numai Neculce știa să scrie pe atunci, cronică să redă viguroasă graiu molodovenesc — pictural și sugestiv. Cuvântul lui Neculce e concret, reproducând palpabil și aproape fotografic imaginile cărora vrea să le dea viață. Lectura acestei opere e necesară oricui. Și noi o recomandăm cu chiar cuvintele lui Neculce: „*Rugăm pre dumnea-voastră, iubijilor cetitori fineri, să luați sama acestei scrisori, că de s'ar tâmpla vre odată să mai vie niște lucruri ca aceste în țara noastră a Moldovii, să vă știți chivernisi, să nu păjiți și voi ca noi*“.

Al. David

„Veacul... înaintează“

„Tipar meșteșug sfânt..

„Cum au putut pătrunde și ieși din teascurile tale, cu menire înaltă, cugetarea vicleană, care rățăcește mințile și simțirea ticăloasă, care turbură sufletele neprihănite?“¹⁾

G. Titeica

În toate vremurile și pretutindeni au existat speculatori ai instinctelor josnice, ale acelor porniri pe care omul prin rațiunea lui, prin simțul lui etic, le-a înfrânt destrăbălatele lor deslănțuirii, și tot el prin lipsa de virtute, prin perversiunile imaginațiilor bolnave le-a scoborit până dincolo de chiar măsura nevoii animalice. În răstimpuri însă, molima deslănțuită de acești speculatori era ridicată la rangul de dogmă.

Dintre toate instinctele — cel sexual a fost acela asupra căruia s'a speculat mai mult. În antichitate prin reprezentări scenice provocătoare, prin scrieri și versuri obscene și ațătoare, prin banchete cu orgii înfiorătoare. Și atunci când deslănțuirii acestui instinct nu i-a mai stat în cale nici o piedică, când morala societății își făcuse din stârnirea și cultivarea lui o lozincă, și din etalarea lui o virtute, societatea lumii vechi cu toate arhitectonicile ei așezări, s'a prăbușit și s'a îngropat sub propria-i putreziciune.

Târziu, morala și viața creștină refac o lume nouă în care pornirile acestui instinct sunt zăgăzuite de virtuțile sufletești ale omului; și această nouă așezare a societății creatoare în toate domeniile de artă, știință și civilizație, dăruiește omenirii minunile renașterii, ale întreg evului mediu și ale epocii moderne.

În 1440 cea mai însemnată născocire a minții omeniești este dată la iveală, Gutenberg inventează tiparul prin care cugetarea și simțirea exprimate prin scris, sunt fixate și răspândite pretutindeni cu repeziciune și ușurință. Inceputul progres social, obținut în decurs de mii de ani înaintea invenției tiparului, devine uimitor de fulgerător după răspândirea lui. Dar, cuțit cu două tăișuri, născocit pentru înobilarea vieții și spiritului omenesc, el împinge deopotrivă la destrămarea și prăbușirea lor. Tiparul a fost pângărit. Speculatorii instinctelor nu se puteau lipsi de această nouă sursă minunată de potrivită pentru propagarea otrăvitoarei molimi.

În vremea din urmă, traficanții instinctului sexual au deslănțuit o viguroasă și organizată ofensivă împotriva celor mai temeinice instituții ale societății omeniești. La început timid, cu romane și scrieri de senzație, apoi din ce în ce mai îndrăzneț, cu tot felul de obscenități ațătoare, până când însfârșit, cea din urmă draperie a bunului simț a fost dată la o parte. Castitatea, pudorea și căsătoria ridiculizate și bajocorite. Inișieri scabroase în „Misterele și tehnica sexualității“ cu pretenții de o nouă educație sexuală umplu vitrinele librăriilor. „Ora sexuală“ ca și întreaga literatură pitigrilistă a damelor de nu mai știm câte carate, a centurilor de castitate sfărâmate, a atentatelor la pudoare premeditate, ca și povestirile vieților curtezanelor și expunerea păcatelor tuturilor timpurilor, prin cărți, reviste și publicații de tot felul, își strigă în toate limbile și și expun în toate colțurile reclama obraznică și multicoloră.

O sofistică abilă și drăcească brodată uneori de talente îndoelnice, toarnă zi de zi fermentul dizolvării societății actuale prin asasinarea metodică a căsătoriei și a familiei.

Lipsa de conștiință a traficantilor nu poate fi împiedicată de lipsa de autoritate a societății organizate. În fața raciei ce ne cuprinde, asistăm neputincioși la otrăvirea generațiilor vremii... Tiparul se cutremură copleșit de epilepsia sexualității editurilor și autorilor asasini.

¹⁾ Almanahul Graficei Române 1931

De nicăiri nici un ajutor. Ne rămâne o singură puțință, aceea a răzvrătirii fiecărui din noi, a reacțiunii conștiinței ne otrăvite:

Tineri, care v'ați născut și ați crescut într'un cămin cinstit, care ați fost învățuți de dragostea și devotamentul părinților voștri, care năzuiviți să fiți de folos vouă și nației voastre, care nu doriți să fiți neoameni, monștrii ce-și târăsc de silă o viață zadarnică și putredă, înfrângeți-vă cu virtuoaasă fărăie curiozitatea ce vă împinge să deschideți cutiile Pandorei aducătoare de otravă și nenorociri. Nu îngăduiți sufletului și spiritului vostru neprihănit să fie îmbălat de tina plină de duhoare a veacului ce „înaintează“... greu bolnav.

M. G. Bulzu

Asupra unor „cuvincioase“ aprecieri.

Intr'o gazetă „Cuvântul“ — un domn foarte cuvincios, care și-a făcut din respectul cuvântului scris un crez, categorisește de necuvincios pe oricine, asupra căruia din te miri ce pricină i s'abate... cuvînța. Crâmpetele d-sale gazetărești au o logică specifică și se caracterizează prin aceea că toate sfârșesc în stereotipe și cuvincioase concluzii care după fiecare mânuire de condei revin cu: „*Apoi de!... Ba bine că nu!... Ei vezi!... Cred și eu!... Asta da!... Și să mai zici!... Ba de-o fi!... Ce nu?*“ — Să fie plagiate după titlurile operilor antreprizei „Tănase“? Și probabil tot din exces de respect pentru slova tipărită care se zice c'ar fi furat o fărîmă din veșnicie, d=sa nu cunoaște și nu folosește alte pronume decât: „*ăsta, ăla, aia, ăștia, ăia*“.

Dacă cumva întâmplarea face cândva să-ți iese în cale tocmai domnul cel cuvincios și, — în asemenea împrejurări, după datină i se arată omenie, a doua zi îți răsplătește omenia cu o ...lecție de morală la gazetă. Dacă iarăș din întâmplare — mai mult ca să nu fii necuvincios — îi amintești de vre-o făgăduială făcută, te încondeiază când nici nu gândești că i-ai „*răcâit*“ la ușe după vre-un prea cuvincios crâmpet de... *Aristotelică ori Kantiană* gândire. Dacă iarăși vre-unele idei sau aprecieri asupra actualelor probleme ale culturii românești nu-ți sunt pe plac — în loc de răspuns, prin o cuvincioasă lecție de sinteză cu idei și argumente de ale d-sale — te pune la loc numai decât cu o „antologică“... lecție de necuvînță.

...A fost odată... un făciune negru care nici încălzia nici lumina, ci numai fum mult scotea!

Nae Popescu

